

ΝΗΜΑΤΟΣ ΛΟΓΟΙ

Μ. Γ. Ανδρουλιδάκης

Ορθές, Κυριακή 23 Ιουλίου 2017 (Λαογραφική Εταιρεία, Λαογραφικό Μουσείο)

Η λατρεία της γης, η μαγεία της φύσης ήταν από την αρχαιότητα τόπος και καταφυγή, αλλά και τρόπος ζωής για τους ανθρώπους. Η γη των πατέρων για τον ομηρικό γεωργό, ήταν ευλογημένη, αφού από μόνη της έδινε καρπούς και ευδαιμονία στους ανθρώπους. Τα οροθέσια, τα πέτρινα σύνορα, δεν εμπόδιζαν ούτε καλλιεργούσαν τη διχόνοια στους ανθρώπους, τους συνοράτορες, που στη γη του μόχθου, πονούσαν ολημερίς. Κι όταν ερχόταν η ώρα γλεντούσαν και καμάρωναν για τη συγκομιδή τους. Έμαθαν να "πατούν" τη γης, νάχουν το νου τους μη την καταστρέψουν, να κάνουν τους δανεικούς, να μοιράζονται με το "λόγω τιμής" πολλά. Η σπορά της γης έφερνε πολλά, έπλαθε στη μνήμη και στο μυαλό τους ένα αγώνα ζωής, μια μοιραία σχέση μεταξύ της ζωής και τους θανάτου. Το λημέρι τους στον τόπο των αγαθών έφερνε προϊόντα που με πολλή κόπο και χειρωνακτική τέχνη, τα μετέτρεπαν σε προσωπικά είδη ζωής. Ρούχα, υφάσματα, κεντήματα, της κλωστής έργα, από τους σπόρους του λιναριού. Μια πανάρχαιη τέχνη έχει κι εδώ αθιβολές: πολλά τεχνήματα, όπως σήμερα βλέπουμε, γεμάτες οι κασέλες, στρωμένοι οι καναμπέδες, ολοκίνητες πατανίες, ένας άλλος κόσμος, βίωμα και όραμα ζωής. Ο άνθρωπος του ομήρου, του ησιόδου, του ξενοφώντα, δεν υπάρχει βέβαια, υπάρχει όμως ο "οδηγός- το ξόμπλι" του, με τη σημασία της γλώσσας του μάστορα. Το ατέλειωτο νήμα, το δικασμένο από τη μοίρα της ζωής, θα σκαλώσει στον πέτρινο τοίχο, θα κάνει πολλές γύρες, με τη μαστοριά της υφάντρας, ώσπου να βγει έτοιμο για τον αργαλειό (βιβλίο σελ. 114 κ.ε.). Την ίδια ώρα μιάν άλλη γιορτή, όπως παραπάνω, οι κουρές το Μάη μήνα, με τον πόκο το μαλλί, πλυμένο για το ξάσιμο (το Μάη μήνα στην κουρά στα όρη θα σε σμίξω κι αν νιώσεις πάνω στο χορό τη χέρα σου θα σμίξω). Ο δρόμος μακρύς: χειροτέχνιασμα για το στημόνι και το υφάδι κι ύστερα το μαλλί γίνεται νήμα, με το αρδάχι και τη ρόκα. Συνακολουθεί το τυλιγάδιασμα, το ανεκλόκισμα στις στροφές της ανέμης. Τα εργαλεία είναι εδώ όργανα γιορτής; το έτοιμο νήμα τυλιγεται σε καλαμένια μασούρια, όλα μαζί, ανέμη, αρδαχτος- αδράχι, θρομύλι και μασούρια έχουν τον ρυθμό τους. Η ανέμη με τα γυρίσματα της κλωστής, ο αρδαχτος (σιδερένιο εργαλείο που περνιούνται τα μασούρια στο σφοντύλι-σαραπέντε τυλιξές πάνω στον αρδαχτό μου, τύλιξα την αγάπη μας κι έχω τη φυλαχτό μου). Κι ο μαντιναδολόγος συνεχίζει: νάμουνε τρύπα σφεντυλιού στην άκρα τ' αρδαχτιού σου, να αβγατίζω την κλωστή στο φάδι του αργαλειού σου -Όλα στρέφονται και περιστρέφονται γύρω από ένα σταθερό σημείο, όπως για παράδειγμα το θρομύλι, ξύλινο εργαλείο που περι-

στρέφεται κατά το μασούρισμα το αρδάχτι (στην τρύπα στο θρομούλι σου θα γίνω μηχανάκι να μην κουράζεται ποτέ το άσπρο σου χεράκι).

Ο ειρμός των εργαλείων ύφανσης συνομιλεί μαζί μας στους ήχους του αργαλειού, στο πέταλο και στο τραγούδι της υφάντρας, της κεντήστρας, εκείνης που σιγοτραγουδούσε, όση ώρα στέλιωνε το νοικοκεράτο της. Ακούστε ένα παλιό δημοτικό τραγούδι (συλλογή Παπαγρηγοράκη-1957), όπου συναντάται η ομηρική γυναίκα με την επαρχιώτισσά μας. Ακούστε το τραγούδι : *μια μολοποταμίτισσα, υιός μολωνά γυναίκα, μετάξι κλώθει κι αναλεί και σύρμα μασουρίζει. Εις τού ουρανούς το διάζεται, στσι κάμπους τιά αναλύσει, κι εις τον αφρό τη θάλασσας έστεσε τιά αργαστήρι κι ο μπέλος τη επέρασε ρωτιά την ήντια φαίνει. Τ' αφέντη μου πουκάμισο κι εσένα γιλεκάκι..!*

Η λατρεία της γης που ανέφερα στην αρχή γίνεται πλέον ιερή γιορτή, τρέπεται σε σπιτική γιορτή. Μια νεόκοπη Πηνελόπη θέλει ασταμάτητα να υφαίνει, περιμένοντας τον πολύπαθο Οδυσσέα, η Ελένη του Μενελάου υφαίνει στον αργαλειό εικόνες από τον πόλεμο μεταξύ Αχαιών και Τρώων. Η ζωή ολόκληρη, η φύση με τις ομορφιές και τους ανθούς της, όλα συνεχόνται με τη δύναμη του νήματος. Τα χέρια της υφάντρας είναι ιερά, όπως εξάλλου εικονίζουν αρχαιολογικά- μουσειακά ευρήματα, αφού με κόπο και γνώση καταφέρνουν να πλάσουν το δικό τους ζυμάρι, την τέχνη του νήματος. Αυτή είναι μια φιλοσοφία ζωής, ο άνθρωπος σάζει τη φορεσιά του, σύμβολο στη χαρά και τη λύπη, αν θυμηθούμε τους στίχους και το σκοπό του Λ. Κλάδου :

*Αρχισε πάλι η καρδιά / του αργαλειού να υφαίνει
μόνο για μαύρες φορεσιές / παραγγελίες παίρνει.
Περαματίζω τους καημούς / στο χτένι κάθε τόσο
και φαίνω μαύρες φορεσιές / στους δυστοχείς να δώσω)*

Είπα επίσης στην αρχή πως η κρητική φύση έθελγε πάντα τους παραδοσιακούς τεχνίτες. Ο ήχος της ανυφαντού, με τη λαλιά του Ψαρονίκο (...αρρώστησε η ανυφαντού να λύνει και να δένει), έφτανε ψηλά, αφού γέμιζε ο ήχος τη γειτονιά με ρυθμό και χάρη, έθρεφε δε και τις προσδοκίες εκείνου που τίμια αγαπούσε. (Λέγει το δίστιχο : Στο βορινό παράθυρο που στένεις τιά αργαστήρι εκεί θαρθώ μια αργαδινή να μέχεις μουσαφίρη !).

Αγαπητοί φίλοι και εραστές όσο και εθελοντές της υφαντικής τέχνης, καλούμαστε να νιώσουμε διαφορετικά σήμερα το νόημα της παράδοσής μας : το ζωντανό παρόν δεν ξεχνά το πολύτιμο "σακούλι" λαϊκής τέχνης. Ο σημερινός μας λογισμός όμως οφείλει να συνορεύει με το που πάμε, τι ξέρουμε, πώς θα στελιώσουμε, (όπως έκαναν με το τελάρο), ένα καινούργιο παρόν και μέλλον (βλ. τι κάνουμε, που πάμε, όπως είπε και η Αρβελέρ, τον πολιτισμό μας περίπου όσα και η κ. Τερζάκη). Θα μου πείτε πώς θα κάμουμε επίκαιρη την υφαντική ως λαϊκή τέχνη δίπλα σε άλλες (ξυλογλυπτική, αργυροχρυσοχοΐα, μεταλλοτεχνία). Είναι ν' αγαπήσουμε ξανά, χωρίς μαλώματα τη γεννήτρα

φύση. Η γη με τα φυτά και τα δέντρα, τα λουλούδια είναι πανάρχαιες εικόνες που μας περιβάλλουν, μας διατρέφουν τη σκέψη και το σώμα, με τα χρώματα, τη πρασινάδα, το καταφύγιο των ζώων και άλλα. Τα παραπάνω τα βλέπουμε ως εικόνες στα υφαντά, τα περίτεχνα κεντήματα : μήπως δεν είναι η ίδια η ζωή μας ; Η ύφανση, το πλέξιμο, το κέντημα έχουν ως αρμό το νήμα. Είναι σαν την πορεία της ζωής με την αδιαίρετη αλλά και απρόσμενη εξέλιξή της. Εκεί δίδει ο νους της υφάντρας (η λ. αργαλειός απαντάται σ' όλη την κρήνη, εκτός από το ρέθυμνο που λέγεται τελάρο), σοφιλιάζει με τον χτύπο του αργαλειού. Το ίδιο αρμονικά, ξαναλέω, δένουν όλες οι δουλειές της ύφανσης και πάλι κατά τον τραγουδιστή : *κεντίζεις, κλώθεις, διάζεις, περαματάς και φαίνεις και δε θωρείς, μούδέ μιλείς, μούτε καταλαβαίνεις !*

Το λόγο έχουν όσοι μιλούν και γνέθουν καλύτερα από μένα, για την υφαντική τέχνη. Ο κύκλος του νήματος είναι από την αρχή του ιερός, αφού συμβολίζει την αγκάλη των ανθρώπων, το σμίξιμό τους, όπως άλλοτε στα χωράφια από ήλιο σε ήλιο, και το βράδι στη λόντζα και τη βεγγέρα. Ποιός δεν γνωρίζει τι θα πει "ανοίξε το σπίτι του" στη χαρά και στη λύπη, έδειξε η νοικοκυρά τα στρωσίδια που στόλισε το κονάκι, αυτά που θα δώσει προικιό στο παιδί της (για χάρη σου περαματώ, κλώθω και μασουρίζω, για να σου σώσω τα προικιά, νάχω να σε στολίζω). Ιστορίες πολλές για τα έπιπλα πούναι στρωμένα, το μόχθο να "ξεπατήσει" η κεντήστρα σχέδια, να φτιάξει με τα χέρια της, συντροφιά πολλές ώρες, τη δαντέλα. Κι ύστερα να καμαρώνει για τα έργα της. Τα ρεθεμνιώτικα εξάλλου έχουν μακρά παράδοση σε υφάντρες, τραγούδια, αμίμητα σχέδια υφαντικής και κεντητικής τέχνης. Ξεχωρίζω μόνο πως το μαλλί σαυτή την πετρώδη γη ήταν όπως και το μετάξι περιζήτητο, όπως μας λέγει Τουρνεφόρτ, περιηγητής και βοτανολόγος που πριν τρισήμιση περίπου αιώνες επισκέφτηκε τον στον τόπο μας. Ο κύκλος του νήματος έχει ιερή λειτουργία, είναι η μοίρα της ζωής με τ' αλλάματά της, όπως μας λέγει ο Κορνάρος στον Ερωτόκριτο. Στήνεται ένας χορός με χορευτές ντυμένους φορεσιές με χρώματα που αγάπησαν και τους κρατούν ομάδα. Ο αγρότης μια πιο πολύ ο βοσκός θα πάρει τη βούργια (*βάνετε και μη βάνετε στην κούτα τα κουλούρια/κι αν δεν τα βάνει η κοιλιά, έχει ο Σπανός και βούργια*) και θα ντιδείρι στο χωράφι του ή θα παίξει μια ν' ανεβεί στα όρη-στην Πλάτη, στ' Αμπέλια, στου Κονόμο, στο Κλίμα. Το ΠτΟ με τη σημερινή του επίσκεψη μας διδάσκει πολλά. Μας δίνει με το χθες μας αφήνει μοναχούς, αμίλητους αλλά διαλογιζόμενους να διάξουμε για τον πολιτισμό μας (όλοι μαζί σαν τα δασκάλια). Όχι μόνο για ν' ακουστεί ξανά η ανέμη, το τελάρο στην απάνω πλάκα, στην κάτω και στη μεσοχωριά, στο πλατανάρι αλλά για να ξαναπιάσουμε από την αρχή το νήμα, να μην κάνουμε ποτέ λάθος στο τυλιγάδιασμα. Εξάλλου οι αρχαίες τρεις μοίρες καρδοκούν : η Κλωθώ συμβολίζει το παρόν, γνέθει το νήμα της ζωής, η δεύτερη η Λάχεσις (παρελθόν) μοιράζει κλήρους, τι θα λάχει στον καθένα, και τέλος η Άτροπος (μέλλον) κόβει απροσδόκητα πολλές φορές το νήμα της ζωής. Ο ήχος του τελάρου είναι αναπνοή και στίγμα δημιουργίας. Ας μην σταματήσει ποτέ. Ένας από τους κλήρους εξάλλου γράφει τη μοίρα μας : να μην ξεχνάμε τις μανάδες μας, εκείνες ύφαιναν, εκείνες πούδιαξαν για το στημόνι της ζωής μας !

Σας ευχαριστώ όλους.